

Marcin Nabożny

Mikrohistoria w historiografii : publikacje o Kolbuszowej przyczynkiem do makrohistorii

Rocznik Kolbuszowski 11, 227-234

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mikrohistoria w historiografii. Publikacje o Kolbuszowej przyczynkiem do makrohistorii

Historia regionalna i lokalna¹ odgrywa istotną rolę w kształtowaniu myślenia kategoriami życia zbiorowego, ułatwia

¹ Wśród metodologów i dydaktyków historii trwa dyskusja nad trafnością sformułowań: „historia regionalna” i „historia lokalna”. Dominuje pogląd, że obydwie pojęcia są w znacznej mierze niejasne i niejednokrotnie różnie rozumiane. W ujęciu Jerzego Topolskiego „historia regionalna” jest pochodną pojęcia regionu historycznego, będącego wynikiem pewnego układu społecznego, gospodarczego, polityczno-administracyjnego, kulturalnego i psychicznego. Jerzy Maternicki podkreśla ścisły związek badań nad historią regionalną z badaniami nad historią narodową. Jeśli chodzi o pojęcie „historii lokalnej” to określa je mianem „drugiego wcale nie mniej ważnego nurtu regionalistyki”. Przedmiot historii lokalnej określa zaś jako „małą społeczność, np. wsi, miasteczka, powiatu, tworzącą całość ze względu na fakt zajmowania terytorium. Społeczność lokalna wykazuje często daleko sięgające poczucie więzi lokalnej, na ogół nie posiada jakiegokolwiek specyfiki rozwoju historycznego. Przedmiot historii lokalnej z metodologicznego punktu widzenia jest więc w znacznym stopniu sztuczny. To, co rozumie się pod pojęciem historii lokalnej, stanowi najczęściej zbiór przeróżnych faktów i zdarzeń mających jedną tylko wspólną cechę, a mianowicie to, że zaistniały na określonym terytorium”. Zasadniczo jednak w polskiej praktyce dziejopisarskiej oba terminy funkcjonują jako synonimy, w odróżnieniu od pojmowania tych terminów przez historiografię niemiecką, czy francuską. J. Topolski, *Marksizm i historia*, Warszawa 1977, s. 428-430; J. Maternicki, *Szkolne kółka historyczne*, Warszawa 1966, s. 40; A. Stępnik, *Historia regionalna i lokalna w Polsce 1918-1939. Badania i popularyzacja*, Warszawa 1990, s. 7; R. Stobiecki, *Historiografia regionalna. Nowa wizja dziejów czy nowa metoda?*, w: *Kronikarz a historyk. Atuty i słabości regionalnej historiografii*, red. J. Spyra, [brak miejsca i roku wydania], s. 11-14.

zrozumienie związku „małej ojczyzny” z „ojczyzną większą”, z życiem całego państwa i narodu. Obecnie można zauważyć ogromne zainteresowanie mikrohistorią, zwaną niekiedy „siostrą codzienności”. Czerpie ona swe możliwości poznawcze i dydaktyczne „raczej z mikroskopowego oglądu, z pomniejszenia skali obserwacji”². Nie rezygnuje przy tym z charakterystycznego dla makrohistorii wyjaśniania. Mikrohistoria – na ile to tylko możliwe – zbliża się do życia codziennego, co wywołuje wzrost zainteresowania tematyką historyczną wśród lokalnej społeczności³.

Mikrohistoria znakomicie pomaga zrozumieć, w jaki sposób ludzie w przeszłości pojmowali samych siebie i otaczającą ich rzeczywistość. Pozwala uchwycić, co naprawdę było dla nich ważne i co kształtowało ich decyzje. Umożliwia, w jakimś stopniu, odczuć klimat czasów, w których żyli. W ujęciu mikrohistorycznym nie są to anonimowi ludzie, lecz konkretne, znane z imienia i nazwiska osoby, związane z doskonale znanym lokalnej społeczności terenem⁴.

Mikrohistoria niewątpliwie pozwala też na jakościowe poszerzenie możliwości poznawczych. Dzięki wielostronnemu i szczegółowemu prześwietleniu konkretnych przejawów życia jednostki bądź grupy osób na danym terenie można bowiem z łatwością dostrzec naturalne relacje między różnymi aspektami życia społecznego, gospodarczego, kulturalnego, mechanizmami sprawowania władzy itd. Bardziej oczywiste stają się związki człowieka ze środowiskiem geograficzno-przyrodniczym i innymi ludźmi. W ten sposób lepiej rysuje się tzw. życiowy kontekst historyczny⁵.

* * *

Podjęcie mikrohistoryczne nie zmusza nas do porzucania zagadnień makrohistorycznych. Mikrohistorie nie są alternatywą dla analiz w dużej skali, lecz ich koniecznym uzupełnieniem⁶. W takim ujęciu należy spojrzeć na publikacje, które w ostatnim czasie ubogaciły historiografię Kolbuszowej. Stały się one tym samym okazją do szczegółowego spojrzenia na dzieje, instytucje,

² H. Medici, *Mikrohistoria*, w: *Historia społeczna, historia codzienności, mikrohistoria*, Warszawa 1996, s. 67.

³ A. Stępnik, *Główne kierunki w historiografii regionalnej i lokalnej*, w: *Kronikarz a historyk*, s. 49.

⁴ Tamże, s. 50-51.

⁵ H. Medici, *Mikrohistoria*, s. 67, za: A. Stępnik, *Główne kierunki*, s. 51.

⁶ A. Stępnik, *Główne kierunki*, s. 53.

ludzi i wydarzenia z terenu powiatu kolbuszowskiego, do którego funkcjonowania się odnoszą.

Pierwszą z nich jest książka pod redakcją Wiesława Walata pt. *Powiat kolbuszowski 1855-2005*, Kolbuszowa 2005 (ss. 168), wydana przez Oficynę Pobitno. Okazją do wydania tej książki stał się jubileusz 150-lecia powiatu kolbuszowskiego (1855-2005). W związku z tą rocznicą został wybity medal według projektu Andrzeja Nowakowskiego, prezentowany na drugiej stronie omawianej pozycji. Składa się na nią 22 artykuły napisane przez 10 osób: Macieja Skowrońskiego, Wiesława Walata, Elżbietę Wróbel, Mirosława Rusina, Wiktorię Helwin, Grzegorza Ziemiańskiego, Benedykta Popka, Pawła Galka, Annę Jarosz oraz Jana Wlazło. Na pierwszej stronie okładki znajduje się herb powiatu kolbuszowskiego oraz zdjęcie budynku starostwa kolbuszowskiego (fot. Jadwiga Galej-Cieśla), natomiast na stronie czwartej odwzorowano sztandar inspektoratu Armii Krajowej Rzeszów – 1943 i flagę powiatu kolbuszowskiego.

Pierwszy z artykułów, *Rys historyczny powiatu kolbuszowskiego 1855-1975* (s. 7-77), zredagowany przez M. Skowrońskiego, w sposób uporządkowany i klarowny prezentuje proces tworzenia oraz funkcjonowanie powiatu kolbuszowskiego, wychodząc od konsekwencji, jakie przyniósł pierwszy rozbiór Polski dla administracji państwa (1772). Przedstawione zostały: powiat rządowo-sądowy (1855-1867), powiat samorządowy (od 1867), władze powiatu, gminy wchodzące w skład powiatu, rada powiatu i jej wydział, wymiar sprawiedliwości, dzieje powiatu w czasie I wojny światowej, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, II wojny światowej i czasie okupacji, ruch oporu, funkcjonowanie powiatu w latach 1944-1975. Do artykułu dołączone zostało 10 aneksów, zawierających interesujące dokumenty z historii samorządu powiatowego w Kolbuszowej⁷. Cennym elementem tekstu jest również podana

⁷ **Aneks 1:** Urzędowy opis starostwa w Kolbuszowej oraz skład osobowy samorządu powiatowego (Rady Powiatowej i Wydziału Powiatowego) ukonstytuowanego 1 lutego 1868 roku (s. 63-64); **Aneks 2:** Zamieszczona w dwutygodniku „Kuryer Rzeszowski” relacja z uroczystości, jaka 4 września 1888 roku odbyła się w Kolbuszowej z okazji dwudziestej rocznicy objęcia urzędu marszałka powiatu kolbuszowskiego przez Zdzisława hr. Tyszkiewiczza (s. 64-65); **Aneks 3:** Wyszczególnienie 7 zbiorowych gmin wiejskich, utworzonych w powiecie kolbuszowskim w 1934 r. na podstawie Ustawy z 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie samorządu terytorialnego w Polsce (s. 65-66); **Aneks 4:** Protokół z posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Kolbuszowej z dnia 3 listopada 1944 r., na którym rozstrzygnięto szereg spraw organizacyjnych, związanych z odtworze-

bibliografia, w skład której wchodzi materiały niedrukowane (6 pozycji) i drukowane (25 pozycji) oraz opracowania i artykuły (19 pozycji) pomagające poszerzyć zagadnienie. Opracowanie ubogacone zostało czarno-białymi reprodukcjami wartościowych map i zdjęć archiwalnych.

Kolejne dwa artykuły autorstwa Wiesława Walata prezentują funkcjonowanie powiatu po jego reaktywowaniu w 1998 roku. Pierwszy z nich omawia powołanie powiatu w 1998 r. (s. 79-80), natomiast drugi ukazuje budżet i inwestycje powiatu kolbuszowskiego w latach 1999-2004 (s. 81-84). W następnych dwóch tekstach Elżbieta Wróbel wymienia osoby tworzące samorząd powiatu kolbuszowskiego (s. 85-86) oraz jednostki organizacyjne, inspekcje i straże w powiecie (s. 87-88). Podobny charakter ma alfabetyczne zestawienie pracowników starostwa przygotowane przez Mirosława Rusina, prezentujące stan osobowy na dzień 31 VII 2005 r. (s. 89-90).

Kolejny artykuł *Powiat kolbuszowski dziś*, autorstwa Wiktorii Helwin i Wiesława Walata (s. 91-98) ukazuje i charakteryzuje krótko obecny stan powiatu kolbuszowskiego, który jest jednym z 22 powiatów ziemskich województwa podkarpackiego. Odnajdziemy w tekście konkretne dane dotyczące m.in. powierzchni powiatu, ilości mieszkańców, gospodarstw wiejskich, ich powierzchni. Opisane są także przynależące do powiatu gminy (miasto i gmina Kolbuszowa, gmina Cmolas, gmina Dzikowiec, gmina Majdan Królewski, gmina Niwiska, gmina Raniżów), w następującym porządku: władze, powierzchnia gminy, liczba ludności, warto wiedzieć, warto zobaczyć. Przy każdym opisie znajduje się mapa

niem samorządu powiatowego po zakończeniu okupacji niemieckiej (s. 66-69); **Aneks 5:** Rozporządzenie Wojewody Rzeszowskiego z dnia 29.03.1947 r. L.S.A. 1-1/2/46 w sprawie utworzenia w powiecie kolbuszowskim nowych samoistnych gromad (s. 70); **Aneks 6:** Rozporządzenie Wojewody Rzeszowskiego z dnia 14 czerwca 1948 r. Nr S.A.III-2a/40/48 w sprawie utworzenia samoistnej gromady „Korcowska” w gminie Raniżów, powiatu kolbuszowskiego (s. 70-71); **Aneks 7:** Rozporządzenie Wojewody Rzeszowskiego z dnia 11 września 1948 r. Nr S.A.III-2b/36/48 w sprawie utworzenia nowej gromady „Hucina-Staszówka” w gminie Niwiska, powiatu kolbuszowskiego (s. 71); **Aneks 8:** Uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Rzeszowie z dnia 4 grudnia 1972 r. w sprawie utworzenia wspólnych rad narodowych dla miast nie stanowiących powiatów i gmin oraz w sprawie utworzenia gmin w województwie rzeszowskim (s. 71-72); **Aneks 9:** Zwierzchności Powiatu Kolbuszowskiego w latach 1855-1975 i od 1999 (s. 72-73); **Aneks 10:** Przewodniczący ciał uchwałodawczych Powiatu Kolbuszowskiego w latach 1868-1975 i od 1999 (s. 74).

obrazująca teren danej jednostki organizacyjnej. Artykuł zawiera także wykaz materiałów źródłowych (8 pozycji).

W tekście Grzegorza Ziemiańskiego (s. 99-100) odnajdziemy wykaz sołectw i sołtysów powiatu kolbuszowskiego (wg stanu na dzień 31 grudnia 2004 r.). Wartościowy materiał znajdzie czytelnik również w artykule opracowanym przez Wiesława Walata (s. 101-107). Autor podjął analizę powiatu kolbuszowskiego, który od 4 maja 2005 r. wszedł w skład Rzeszowskiego Obszaru Metropolitalnego⁸. Kolejne dwa artykuły poświęcone są lokalnym mediom. Pierwszy z nich (s. 109-113) omawia kolbuszowską prasę powiatową. Autor – Benedykt Popek – prezentuje pokrótce następujące 7 tytułów: „Wiadomości Kolbuszowskie”, „Ziemia Kolbuszowska”, „Niwa”, „Przegląd Kolbuszowski”, „Gazeta Kolbuszowska”, „Panorama Gminy Cmolas”, „Wieści Raniżowskie”. Drugi artykuł poświęcony został Radiu Cmolas (s. 114). Wczoraj i dziś rozgłośni opisuje Paweł Galek.

Blok tematyczny „Oświata w powiecie kolbuszowskim” rozpoczyna zestawienie placówek oświatowych z terenu powiatu, przygotowane przez Annę Jarosz (s. 115-118). Znajdziemy w nim nazwy, adresy oraz imiona i nazwiska dyrektorów przedszkoli, szkół podstawowych, zespołów szkół oraz szkół średnich. Wiktorii Helwin w kolejnym tekście omawia funkcjonujący w Weryni od 2002 r. Instytut Biotechnologii Uniwersytetu Rzeszowskiego (s. 119-120). Ta sama autorka w następnym artykule prezentuje powiatowe ksiąźnice: Miejską i Powiatową Bibliotekę Publiczną w Kolbuszowej oraz Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Rzeszowie z filią w Kolbuszowej (s. 121-123).

W omawianej publikacji w kolejnym artykule zestawiono znajdujące się na terenie powiatu rzymskokatolickie parafie z terenu diecezji rzeszowskiej (s. 125-126) oraz sandomierskiej (s. 127-128). Autor w tabeli zestawiał także poszczególne parafie według dat erygowania (s. 129). Interesujące informacje odnajdzie czytelnik prezentowanej publikacji w tekście Wiktorii Helwin o La-

⁸ Rzeszowski Obszar Metropolitalny (w skrócie ROM) obejmuje swym zasięgiem 6 powiatów ziemskich: rzeszowski, ropczycko-sędziszowski, kolbuszowski, łańcucki, strzyżowski i dębicki oraz 1 powiat grodzki: miasto Rzeszów. W skład tych powiatów wchodzi 32 gminy wiejskie, 9 gmin wiejsko-miejskich i 4 miasta. Powierzchnia obszaru metropolitalnego wynosi 4 327 km², co stanowi 24,2% obszaru województwa podkarpackiego. <http://www.si.podkarpackie.pl/Planowanie/K4/index.aspx> (25 XI 2010)

sowiakach⁹ i Rzeszowiakach¹⁰. Grzegorz Ziemiński charakteryzuje lasy powiatu kolbuszowskiego (s. 133-135), które zajmują 27 034 ha, co stanowi około 32% jego powierzchni.

W następnych dwóch artykułach autorstwa Wiesława Walata znajdziemy dokładny opis herbu, flagi i pieczęci powiatu (s. 137-141), jak również charakterystykę elementów rozwoju powiatu (s. 142-152). Ostatnim tekstem publikacji jest słownik samorządu, w którym Wiktor Helwin wyjaśnia podstawowe terminy związane z funkcjonowaniem powiatu (s. 153-159). Autorka w porządku alfabetycznym tłumaczy takie terminy jak: burmistrz, gmina, kierownik, marszałek, miasto, powiat, przewodniczący, rada, radny, samorząd, sekretarz, skarbnik, sołectwo, sołtys, starosta, starostwo, urzędnik, wójt, zarząd. Podana została również podstawa źródłowa prezentowanych terminów. Całość publikacji zamyka dość obszerny zestaw pozycji bibliograficznych (s. 163-166). Książka *Powiat Kolbuszowski 1855-2005* ma w przeważającej mierze charakter kronikarski, dokumentujący funkcjonowanie powiatu na przestrzeni 150 lat. Nie pomniejsza to jednak wartości książki, która z całą pewnością pomoże lepiej poznać dzieje i aktualne funkcjonowanie tej małej ojczyzny.

* * *

Uwagi zainteresowanych funkcjonowaniem powiatu w Kolbuszowej nie powinna również ująć książka Wojciecha Mroczka *Powiat Kolbuszowski u schyłku XX i na początku XXI wieku (1998-2008)*, brak miejsca i roku wydania (ss. 143). Książka została wydana z okazji 10 rocznicy ponownego powstania powiatu kolbuszowskiego i z inicjatywy autora jest „skromnym hołdem oddanym tym wszystkim, którzy zadbali o to, aby ten skrawek Polski położony w sercu dawnej Puszczy Sandomierskiej odrodził się jako jednostka samorządu powiatowego i zachował swoją odrębność administracyjną”.

Zachętę do korzystania z tej książki, jak również przedstawienie jej zawartości najlepiej podał jej autor we wstępie. „(...) chcąc ocalić dla potomnych historię reaktywowania powiatu kolbuszowskiego oraz osiągnięcia, jakie tu miały miejsce w latach 1999-2008, wydajemy niniejsze opracowanie [*Powiat Kolbuszowski*

⁹ Lasowiacy to mieszkańcy zamieszkujący Puszcę Sandomierską, zasadniczo w widłach Wisły i Sanu.

¹⁰ Rzeszowiacy to grupa etnograficzna zamieszkująca głównie tereny prawobrzeżnego dolnego Wisłoka, w powiatach Łańcuckim, Przeworskim, Rzeszowskim i częściowo Kolbuszowskim i Jarosławskim.

u schyłku XX i na początku XXI wieku (1998-2008)]". Dalej autor charakteryzuje pokrótce zawartość poszczególnych 6 rozdziałów. Pierwszy z nich zawiera ogólny opis powiatu u początku XXI wieku. Znajdziemy w tym rozdziale dane o położeniu, liczbie ludności, jej strukturach, największych zakładach przemysłowych, przedsiębiorstwach, gospodarstwach i instytucjach funkcjonujących na terenie powiatu.

Rozdział drugi zawiera zarys przeobrażeń ustrojowo-administracyjnych. Kolejny natomiast odkrywa przed czytelnikiem wysiłki, jakie w latach 90. XX wieku podjęły konkretne osoby oraz organizacje Kolbuszowszczyzny, których celem było ożywienie regionu i reaktywowanie powiatu. W czwartym rozdziale odnajdziemy informacje o osobach, które w latach 1998, 2002, 2006 zostały wybrane na radnych powiatowych oraz tych, którzy podjęli obowiązki pełnienia najważniejszych funkcji na szczeblu powiatu. Piąty rozdział poświęcony został działalności władz powiatowych w latach 1999-2008. Natomiast na ostatni rozdział składają się ogólne informacje o wydziałach, jednostkach organizacyjnych i inspektoratach powiatowych z uwzględnieniem tworzących je osób.

Autor za cel omawianej publikacji stawia sobie utrwalenie dla potomnych osób i ich działań, które na przełomie stuleci przyczyniły się do utworzenia i funkcjonowania powiatu kolbuszowskiego. Istotnym atutem publikacji Wojciecha Mroczi jest spora liczba zdjęć kolorowych i czarno-białych, które stanowią fotograficzną kronikę z życia powiatu oraz prezentują najważniejsze osoby tworzące i odpowiedzialne za jego funkcjonowanie. Wydawać by się mogło, patrząc na tytuł, iż ta publikacja jest powtórzeniem wcześniej omawianej. Podobny jest bowiem zakres chronologiczny analizowanego zagadnienia. Jednak książki te, pomimo, że obie mają wyraźny charakter kronikarski, różnią się swą zawartością oraz podejściem do analizowanych problemów. Również to wydawnictwo ma swój walor regionalny i stanowi istotny przyczynek w udokumentowaniu funkcjonowania powiatu kolbuszowskiego.

* * *

Godną uwagi jest także broszura związana bezpośrednio z tematyką powyższych publikacji, bowiem przedstawiająca funkcjonowanie instytucji powiatowej, jaką jest Powiatowa Poradnia Wychowawczo-Zawodowa w Kolbuszowej. Jubileusz 40-lecia jej istnienia dał asumpt Elżbiecie Mikołajczyk – dyrektor poradni – do opracowania książki prezentującej funkcjonowanie instytucji. Pozycja *Jubileusz 40-lecia 1970-2010, Kolbuszowa 2010* (ss. 74)

jest starannie przygotowaną i atrakcyjnie wydaną kroniką dokumentującą za pomocą tekstu, fotografii i fotokopii dokumentów, działania poradni i prezentującą zarazem osoby ją tworzące niegdyś jak i współcześnie.

Ten jubileusz stał się tym samym okazją do wspomnień, ale także podsumowania dotychczasowej pracy poradni i zaakcentowania jej istotnej roli wśród mieszkańców powiatu. Ten wymiar wybrzmiewa w omawianej publikacji. Została ona opracowana bardzo dokładnie i z jej bogatej treści wywnioskować można, że tworzące poradnię osoby wykonują swoje zadania odpowiedzialnie i z zaangażowaniem. Świadczą o tym podejmowane inicjatywy, realizowane programy, przedsięwzięcia, podejmowana współpraca z innymi placówkami. Wszystko to zostało kronikarsko udokumentowane i poprzez prezentowane wydanie udostępnione szerszemu gremium czytelników. Tym samym stanowi swoistą reklamę, w dobrym słowa tego znaczeniu, miejsca niezwykle potrzebnego dla lokalnej społeczności.

* * *

Przedstawione powyżej publikacje, wpisujące się swym charakterem i treścią w historiografię określaną mianem mikrohistorii, stanowią cenne źródło dla szerszych opracowań. Jak wspomniano powyżej, te publikacje o Kolbuszowej są przyczynkiem do makrohistorii. Przy okazji omawianych pozycji należy odnotować, że na pochwałę zasługują te gminy i lokalne społeczności, które w swojej promocji uwzględniają również środki na ten wymiar, jakim jest wydawanie publikacji o swoim regionie. Kolbuszowa jest tutaj doskonałym przykładem do naśladowania.